

jongeren zult passeren, zonder zijn ellende te kennen. Economische malaise, artistieke armoede, Hollandse koopmansgeest, een in sneltempo veranderende wereld, terrorisme, oorlogsdreiging, het zijn volkomen afdoende verklaringen voor de retro- en neocultuur. Het zijn namelijk precies het soort dingen waar mensen nog nooit graag voor naar de bioscoop zijn gegaan.

De lakmoesproef wordt het door het Nederlands Fonds voor de Film in maart 2003 gelanceerde project Cinema Junior. Na een oproep aan schrijvers en schrijvende regisseurs voor ideeën voor jeugdspeelfilms kwamen ruim 120 plannen bij het filmfonds binnen. Acht kregen een bijdrage om hun idee verder te ontwikkelen, waarvan er drie in productie zullen worden genomen. De titels van de projecten logenstraffen, gelukkig, alle voorgaande overwegingen: *Marokkanen schaatsen niet*, zou er een kunnen gaan heten. Of: *Geen baby*, of: *Nummer 10*. En ik ben benieuwd wat zich in het *Dromenland* van scenarist Scato van Opstall zal gaan afspeelen.

Dana Linssen

De schippers van de Kameleon, regie Steven de Jong, met Koen en Jos van der Donkt, Steven de Jong e.a., 2003, www.dekameleonfilm.nl.

Polleke, regie Ineke Houteman, met Kitty Courbois, Mamoun Elyounoussi e.a., 2003, www.pollekedefilm.nl.

Kees de jongen, regie André van Duren, met Ruud Feltkamp, Hannah Cheney e.a., 2003, www.keesdejongen.nl.

Pietje Bell 2, regie Maria Peters, met Quinten Schram, Frensch de Groot e.a., 2003, www.pietjebell2.nl.

Zie ook: JAN TEMMERMAN, „Prettig gestoord. Het postume filmdebuut van Annie M.G. Schmidt”, in: *Ons Erfdeel*, jg. 42 (1999), nr. 2, pp. 290-292 (over *Abeltje*); DANA LINSSEN, „Goudkoorts en Gouden Kalveren. Een nieuw clan voor de Nederlandse film”, in: *Ons Erfdeel*, jg. 44 (2001), nr. 1, pp. 127-129 (o.a. over *Mariken*); MONIQUE BRANDT, „Annie M.G. Schmidt op het witte doek. 'Minoes' opent schatkamer voor nog groter publiek”, in: *Ons Erfdeel*, jg. 45 (2002), nr. 2, pp. 292-294 (over *Minoes*); PIETER BOTS, „Annie M.G. Schmidt te boek en op doek”, in: *Ons Erfdeel*, jg. 46 (2003), nr. 2, pp. 276-278 (o.a. over *Ja zuster, nee zuster*).

Meer architecten dan architectuur. Repertorium van de Belgische architectuur

Als lezer schrik je wel even van zo'n woord als „repertorium”: wetenschappelijk jargon voor een verzameling beknopte beschrijvingen van fundamentele gegevens over een wetenschap, in casu de architectuur in België. De term „repertorium” verradt trouwens de hand van de vertaler, want de oorspronkelijke Franse titel *Dictionnaire de l'architecture en Belgique de*

1830 à nos jours klinkt niet alleen eleganter, „dictionnaire” wijst ook op de wetenschappelijke ambities die teruggaan op de Verlichting toen de idee groeide om neutraal en precies de volledige wereld te boek te stellen. Meer dan tweehonderd jaar na datum weet iedereen dat een dergelijke ambitie, zelfs al beperkt ze zich tot de architectuur in een klein land als België met een geschiedenis van zo'n 170 jaar, gedoemd is om te mislukken of althans onvolledig te zijn. In het voorwoord tracht Anne van Loo, die samen met een schare auteurs dit repertorium samenstelde, de critici te vlug af te zijn door te poneren: „Het repertorium is een nieuw werkinstrument, dat ongetwijfeld voor verbetering en vervollediging vatbaar is.”

Om de beperktheid van het repertorium te begrijpen, is het belangrijk om even de structuur van het boek te bekijken. De lezer krijgt eerst een inleidend essay, waarin de historische evolutie van de architectuur in België wordt geschetst. Tot en met de Art nouveau krijg je een relatief consistent en historisch verantwoord verhaal. Maar Anne van Loo bezondigt zich als architectuurhistorica aan een nodeloze stellingname in de kleine oorlog die zich heeft afgespeeld tussen de titanen Victor Horta en Henry van de Velde, een tweestrijd tussen het zogenaamde politiek correcte patriottisme van Horta en de vermeende collaboratie van Henry van de Velde met de Duitse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog. Van Loo maakt van Henry van de Velde, die tijdens de bezetting als adviseur werkte voor het Commissariaat-generaal voor 's Lands Wederopbouw, een karikatuur. Ze minimaliseert de waarde van zijn architectuur door hem te portretteren als een banale opportunist: „Hij verdrong architect Fernand Petit en vertrouwde de bouw van het Belgische paviljoen toe aan zijn vrienden Eggerickx en Verwilghen - en aan zichzelf!” Uitroepstekens en wetenschappelijkheid gaan meestal niet goed samen.

Helemaal problematisch wordt het wanneer Van Loo de hedendaagse architectuur behandelt. Onder de noemer „De macht van de vergetelheid en de plicht van de herinnering 1980-2003” serveert ze weinig ter zake doende hoofdstukken over „De architectuurproductie en het beroep van architect”, „Van de cultuur van de gevel tot het façadisme”. Haar analyse loopt mank als ze stelt dat een aantal theoretici van het neomodernisme (onder meer Jencks

en Johnson) zich tot het deconstructivisme bekeerden. Die uitspraak relateert ze aan de Belgische situatie, waar verscheidene zogenaamde neo-moderne architecten in de jaren 1990 volgens Van Loo „naar steeds grotere affirmatie van de architecturale expressie evolueerden. Dat geldt voor Pierre Blondel, Xaveer De Geyter, Willem Jan Neutelings, Victor Levy, Art&Build, A.2R.C en BOA en voor Robbrecht en Daem.” Wat de architectuur van bijvoorbeeld A.2R.C met die van Willem Jan Neutelings te maken heeft, mag Joost weten. Bij gebrek aan onderscheidingsvermogen wordt alles wat hedendaags is op een hoop gegooid, terwijl ze nochtans genuanceerd het verschil weet uit te leggen tussen neoclassicisme en neogotiek.

Burlesk wordt het ook wanneer Van Loo ons introduceert in de wereld van de deconstructivisten die volgens haar „weinig interesse betonen voor een context waarop ze geen persoonlijke ingreep hebben, en ze aarzelen om in een proces van reflectie of uitvoering te stappen dat het individu overstijgt.” Aarzelen in een proces van reflectie en uitvoering... De praktijk heeft intussen bewezen dat die reflectie over en zeker de uitvoering van dat deconstructieve denken in architectuur al manifest vorm heeft gekregen in gebouwen. Van Loo zwijgt natuurlijk in dit verband over haar eigen rol als secretaris van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen van het Brussels Gewest waarbij ze geregeld dwarsligt bij het uitdelen van vergunningen voor hedendaagse architectuur.

Wat de hedendaagse architectuur betreft, creëerde Van Loo zelfs bij de Vlaamse redactieleden wrevel omdat het aandeel van de Vlaamse avant-gardearchitecten in het repertorium volgens hen niet in verhouding staat tot de meer historiserend werkende architecten in Brussel en Wallonië. Dat leidde tot de vreemde situatie dat de Vlaamse redactieleden bij de voorstelling van het repertorium in zekere mate afstand namen van het boek waaraan zij toch hadden meegewerkt.

J. Hoffmann, Huis Stoclet, Tervurenlaan in Sint-Pieters-Woluwe (Brussel) - Foto W. Robberechts.

Dit communautaire relletje is uiteindelijk minder erg dan de grijze en veilige nietszeggendheid waarmee architecturale ingrepen als die van de veelbouwer Michel Jaspers een plaats hebben gekregen in het repertorium. In plaats van bijvoorbeeld de nefaste anti-stedenbouwkundige attitude van een dergelijke promotiearchitectuur te duiden, wordt ze omschreven als „opvallend” of hooguit bekeken op basis van oppervlakkige stilistische kenmerken.

De ruggengraat van het boek wordt dus gevormd door de meer dan vijfhonderd bladzijden repertorium. De gegevens worden voornamelijk samengebracht in een omstandige lijst van Belgische architecten en critici (maar ook architectuurtijdschriften) die van 1830 - de Belgische onafhankelijkheid - tot heden zowel in België als in Belgisch Kongo werkten. Dit repertorium gaat dus eigenlijk niet over de architectuur maar over het eigen Belgische architectenvolk. Dit heeft als vreemd gevolg dat belangrijke gebouwen ontworpen door buitenlanders, zoals bijvoorbeeld de karakteristieke landelijke woning van Alvaro Siza bij Oostende, geen plaats krijgen in dit boek terwijl het Huis Stoclet van Josef Hoffmann en het bankkantoor van SOM & Bunshaft, beide in Brussel, opgevist dienden te worden in het inleidende essay over de evolutie van de architectuur in België van 1830 tot heden.

Om het opsommende repertorium, dat loopt van A(rchive d'architecture moderne) tot Z(ienlonka), wat op te vrolijken, is het ge-

lardeerd met thematische essays. Militaire en funeraire architectuur, monumentenzorg, wereldtentoonstellingen, sociale woningbouw, architectuur en stedenbouw in Kongo, krijgen elk een apart verhaal, maar Van Loo had er beter aan gedaan om ook een specifiek artikel te wijden aan de federalisering van België en de verschillende (ideologische) visies en praktijken die in Vlaanderen, Brussel en Wallonië in de loop van de tijd groeiden omtrent het behoud van het architectonisch patrimonium én de creatie van hedendaagse architectuur. Van Loo gaat maar kort in op de staatsvorming en de regionalisering van België. Zij merkt terecht op dat de Vlaamse deelregering, minder dan de Catalanen in Spanje, de architectuur te baat heeft genomen om hun nieuwe deelstaat aanschouwelijk vorm te geven en dat in tegenstelling tot Wallonië en Brussel. Het is interessant om te bestuderen hoe de architectuur in een jonge natie staat als België vorm heeft gekregen en hoe die staat de architectuur inzet in ideologische en maatschappelijke strategieën. Maar de vraag blijft natuurlijk in hoeverre die belgitude unieke condities creëerde voor de productie van een nationale architectuur.

Een repertorium is geen boek dat je rustig in één ruk uitleest, je snuffelt erin, je neemt het ter hand wanneer je een of andere historische architect uit België wilt plaatsen in zijn tijd. Maar de structuur van het boek laat wat dat betreft te wensen over. Vooral het beperkte gebruik van de lemma's is erg onhandig. Vorig jaar nog verscheen *Het kleine lexicon van het Vlaamse (architectuur)landschap*, waar een cascade van lemma's ongemeen boeiende kruisverwijzingen en inzichten genereerde tussen personen en onderwerpen die op het eerste gezicht niets met elkaar te maken hadden, maar uiteindelijk uiterst relevant bleken. Een dergelijke aanpak zou ook een veel complexer verhaal over de Belgische architectuur opgeleverd hebben.

Alles bij elkaar dwingt het *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden* respect af, alleen al door zijn volume. Maar de optie van de auteurs om de architectuur van België te benaderen vanuit de biografieën van de architecten zet de architectuur, de gebouwen en hun betekenis in de schaduw. Bovendien verwacht een lezer in tijden van digitale interactiviteit originelere en met meer verbeel-

Skidmore, Owings & Merrill (architect G. Bunshaft), kantoor van de Bank Lambert aan de Marnixlaan in Brussel © MBHG, Foto Ch. Bastin en J. Evvard.

ding geschreven verhaallijnen, zeker als het over een wetenschappelijk boek gaat.

Koen van Syngel

ANNE VAN LOO, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, 623 p.